

KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARI BAZARININ İNKİŞAFI VƏ İXRAC POTENSİALININ ARTIRILMASI MƏSƏLƏLƏRİ

E.H.Əkbərov

baş müəllim, “Biznesin idarə edilməsi” kafedrası, UNEC

Email: elbrus.akberov@mail.ru

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur 24 may 2019; Çapa qəbul edilmişdir 12 iyun 2019; online-da çap edilmişdir 30 iyun 2019

Received 24 May 2019; accepted 12 June 2019; published online 30 June 2019

Xülasə

Tədqiqatın əsas məqsədi kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması məsələlərinin araşdırılması, mövcud vəziyyətin təhlil edilməsi, bu sahənin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində təklif və tövsiyələrin verilməsindən ibarətdir. Tədqiqat işi situasiyalı təhlil və elmi tədqiqat üsulları əsasında yerinə yetirilmişdir. Araşdırmanın nəticəsi olaraq respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması prioritetləri öyrənilib, qiymət amilinin rolu əsaslandırılıb. Eyni zamanda inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə müraciət olunub, ümumi dövlət dəstəyi məsələlərinə baxılıb, kənd təsərrüfatı sahəsində dövlətin fiskal siyasətinin əhəmiyyətindən, subsidiyaların mənfi və müsbət cəhətləri barədə xüsusi qeydlər edilib. Tədqiqatın məhdudiyyətləri: daha geniş praktik informasiya tələb edir. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti: bu sahədə tədqiqatlar aparın və bu sahədə çalışan mütəxəssislərin elmi və əməli biliklərinin zənginləşdirilməsində müsbət rol oynaya bilər. Tədqiqatın elmi yeniliyi və orijinallığı: respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasına ciddi ehtiyacın olmasıdır.

Açar sözlər: ixrac potensialı, kreditləşmə, qiymət amili, subsidiyalaşma, fiskal siyasət.

Jel Classification Codes: Q13, F18

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET AND INCREASE OF EXPORT POTENTIAL

E. H. Akbarov

Senior lecturer, department of the “Business administration”, UNEC

E-mail: elbrus.akberov@mail.ru

Abstract

The main objective of the research is to study the development of the agricultural market and how to increase export potential, make suggestions and recommendations on how to improve this field. The research was carried out through application

of scientific abstraction, systematic analysis and logical inference research methods. As an outcome of the research, the priorities of the development of the agricultural products market and increase in export potential were studied and the role of the price factor was substantiated. In addition, the experience of the developed countries was analysed, the issues of state support were discussed, the importance of fiscal policy in the field of agriculture, the negative and positive aspects of subsidies were highlighted. Research Limits: More extensive practical information is required. The practical significance of the research: Current research play a positive role in enriching the scientific and practical knowledge in this field. Scientific novelty and originality of the research: There is a serious need for the development of the agricultural products market and the export potential in our republic.

Keywords: export potential, lending, price factor, subsidy, fiscal policy.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ПРОДУКЦИИ И УВЕЛИЧЕНИЯ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА

Э. Г. Акперов

старший преподаватель, кафедры «Управление бизнесом», UNEC

Резюме

Основная цель исследования - изучить вопросы развития рынка сельскохозяйственной продукции и увеличения экспортного потенциала, проанализировать текущую ситуацию и внести предложения и рекомендации по улучшению работы отрасли. Исследовательская работа проводилась на основе научной абстракции и систематического анализа, а также логического обобщения. Как результат исследования, были изучены приоритеты развития рынка сельскохозяйственной продукции и повышения экспортного потенциала в нашей республике и обоснована роль ценового фактора. В то же время был рассмотрен опыт развитых стран, обсуждены вопросы общегосударственной поддержки, подчеркнута важность фискальной политики в области сельского хозяйства, негативные и позитивные аспекты субсидий. Ограничения исследования: требует более широкой практической информации. Практическая значимость исследования: оно может сыграть позитивную роль в обогащении научных и практических знаний исследователей и специалистов в этой области. Научная новизна и оригинальность исследования: существует серьезная потребность в развитии рынка сельскохозяйственной продукции и экспортного потенциала в нашей республике.

Ключевые слова: экспортный потенциал, кредитование, ценовой фактор, субсидирование, фискальная политика.

Giriş

Kənd təsərrüfatının formalaşması və onun inkişafı kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının səmərəli təşkili və həyata keçirilməsindən birbaşa asılıdır. Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişaf etdirilməsində qarşıya qoyulan əsas məqsədlərdən biri bu sahədə dövlət tənzimləmə siyasətinin gücləndirilməsi və ixrac potensialının artırılmasının uğurlu nəticələrinə nail olmaqdır. Bütün bunları nəzərə alaraq belə qənaətdə gəlmək olar ki, kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının mahiyyəti və ixrac potensialının gücləndirilməsinin konseptual məsələlərinin araşdırılması və öyrənilməsinin mühüm əhəmiyyəti vardır.

Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi məhz kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişaf səviyyəsindən asılıdır. Bu mənada GMO (Genetik Modifikasiya olunmuş Orqanizm) xüsusilə diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Eyni zamanda Azərbaycana idxal olunan bütün genetik materiallar ölkənin gömrük sərhədindən keçirilərkən genetik cəhətdən dəyişdirilib-dəyişdirilməməsi yoxlanılmalı, yalnız genetik cəhətdən dəyişdirilməmiş materialların ölkəyə daxil olmasına icazə verilməlidir. Yalnız bu yolla ölkə ərazisində kənd təsərrüfatı məhsullarının, o cümlədən ərzaq məhsullarının keyfiyyətinə, həm də bu adda məhsullara olan daxili tələbatın çeşidli və keyfiyyətli təmin olunmasına, eyni zamanda bu məhsulların ixracı istiqamətində əməli addımlar atılmasına nail olmaq olar.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması prioritetləri

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı Azərbaycan iqtisadiyyatının çox mühüm sferası kimi ÜDM-nin təxminən 5%-ni, məşğulluğun isə təxminən 45%-ni formalaşdırır və əhalinin istehlak fondunun ən azı üçdə ikisi bilavasitə bu sektor hesabına təmin olunur. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, 2018-cı ildə respublika üzrə 4297 min nəfər iqtisadi fəal əhalinin 39%-i və ya 1675,83 min nəfəri kənd təsərrüfatı, ovçuluq və meşə təsərrüfatında çalışanların payına düşmüşdür [10]. Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, ölkə əhalisinin böyük bir hissəsinin çalışdığı kənd təsərrüfatına dövlətin xüsusi diqqət və qayğı göstərməsi kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı üçün də çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Xatırladaq ki, kolxoz və sovxozların mövcudluğu illərində kənd əhalisi üçün yaşayış binalarının tikintisi, insanların yanacaq və su ilə təminatı, uşaq bağçaları, ictimai iaşə ocaqları, nəqliyyat və daşıma xidmətləri və s. sosial problemlərin həllində onlar yaxından iştirak edirdilər. Hazırda isə qeyd edilən məsələlərin həlli böyük həcmdə

E.H.Əkbərov: Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması məsələləri

vəsaitin xərclənməsini tələb etdiyinə görə, kənddə yaranan ayrı-ayrı fermer təsərrüfatları üçün bu məsələlərin təkbaşına həlli bir sıra çətinliklərə gətirib çıxarır. Məhz bu baxımdan, dövlətin bu sahəyə dəstəyinin tərkib hissəsi olaraq, kəndin sosial infrastruktur obyektləri ilə bağlı mövcud problemlərin həlli üçün Azərbaycan Respublikasında da geniş dövlət proqramları hazırlanaraq həyata keçirilmişdir. Bu proqramlarda hər şeydən öncə, kənd yollarının tikintisi, kənd ərazilərinin elektrik, qaz, su və rabitə xidməti ilə təminatının yaxşılaşdırılması və digər sosial təyinatlı tədbirlər öz həllini tapmışdır. Hesab edirik ki, bu proqramın icrası ilə aqrar sahənin davamlı inkişafı, kənd əhalisinin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması, kənddə məşğulluq səviyyəsinin artırılması mümkün olacaq.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasının maliyyə-kredit əsasları

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması sahəsində həyata keçirilən layihələrin kreditləşdirilməsində kommersiya və investisiya banklarının rolu əvəzsizdir. Xüsusilə də, irimiqyaslı aqroinvestisiya layihələrinin gerçəkləşdirilməsi, bir neçə fəaliyyət sahəsinin birləşdirilməsini nəzərdə tutan aqroholdinqlərin yaradılmasının maliyyələşdirilməsi, kənd infrastrukturunun yenidən qurulması kimi böyük həcmli sərmayə tələb edən işlər yalnız investisiya banklarının fəaliyyəti ilə mümkün olur. Aqrar bölmənin kənd təsərrüfatı texnikası ilə təmin edilməsi məqsədilə cənab Prezidentin 2004-cü il 23 oktyabrda imzaladığı Fərman əsasında yaradılmış “Aqrolizinq” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti məhz bu sahədə ortaya çıxan biləcək problemlərin həllinə yönəldilmişdir. Lakin aqrar sahənin iqtisadiyyatın digər sahələrindən fərqli xüsusiyyətlərə malik olması və ölkənin prioritet inkişaf sahələrindən biri hesab edilməsi burada xüsusi prosedurlarla kreditləşməni zəruri edir. Xüsusi kreditləşmə mexanizminin tətbiqinin əsas səbəbi isə kənd təsərrüfatının və kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının bir sıra spesifik xüsusiyyətlərə malik olması ilə əlaqədardır. Bu spesifikasiyaları özünü daha çox istehsal prosesinin əsasən mövsümi olmasında və istehsal tsiklinin nisbətən uzunluğunda göstərir. “Əvvəlki istehsal tsiklində əldə olunmuş gəlirlər hesabına növbəti istehsal tsiklini modelləşdirmək mümkündür. Lakin “uzunmüddətli fermer problemi” adını alan problem, yəni fermerlərin gəlirlərinin iqtisadiyyatın digər sahələrindən əldə olunan gəlirlərdən geri qalması buna imkan vermir” [5]. Yəni kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətləri ilə onların istehsalında istifadə edilən resursların qiymətləri arasındakı nisbət ikincilərin xeyrinə olduğu üçün qiymət dispariteti də getdikcə daha da dərinləşir. Bu isə, son nəticədə aşağı gəlirlə işləyən fermerlərə öz vəsaitləri hesabına istehsalın kreditləşdirilməsini həyata keçirməyə imkan vermir. Nəticədə, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının mövsümi kreditlərə ehtiyacı yaranır.

Kənd təsərrüfatında xüsusi kreditləşdirmə mexanizmini zəruri edən digər amil coğrafi amildir. Belə ki, şəhər ərazilərinə nəzərən kəndlərdə, sənaye və iqtisadiyyatın digər sahələrinə nisbətən isə aqrar sahədə kredit əldə etmək imkanı bir qədər məhduddur. Bu, bir tərəfdən, kənd təsərrüfatının riskli və spesifik xüsusiyyətlərə malik olması ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən, kənd ərazilərində bank infrastrukturunun zəif inkişaf etməsi, kənd təsərrüfatında fəaliyyət göstərən təsərrüfat formaları ilə müqayisədə sənaye müəssisələrinin bank sektoru ilə tarixən daha sıx bağlı olması ilə əlaqədardır.

Kənd təsərrüfatı ilə işləyən müasir bankların əksəriyyəti kredit riski ilə (kreditin, ümumiyyətlə, geri qaytarılmaması), faiz riski, likvidlik riski və digər risklərlə üzləşirlər. Fermerlərin likvid aktivlərə sahib olmaması, bəzi hallarda isə kənd təsərrüfatında sahibkarlıq subyektinin bankın məqbul saydığı girov predmetlərinin heç birinə malik olmaması ya bankların kredit verməkdən imtina etməsinə, ya da bankların kredit riskinin xeyli artmasına səbəb olur. Kənd təsərrüfatı sahəsində məhsul istehsalçılarının əsas girovu gələcək məhsul, kənd təsərrüfatı texnikası, torpaq ola bilər ki, onların da heç biri likvid aktivlər hesab edilmirlər. Bankları aqrar sahəyə kredit verməkdən çəkindirən və ya az maraq göstərməsinə səbəb olan digər bir amil isə kənd təsərrüfatı istehsalının digər sahələrə nisbətən daha riskli olması ilə əlaqədardır.

Kənd təsərrüfatı sahəsində kreditləşmə ilə məşğul olan banklar üçün likvidlik riskinin əhəmiyyətini daha da artıran digər məqam bu sahənin mövsümi amillərlə sıx bağlı olması və onun nəticəsində də depozit qoyuluşları ilə kredit tələblərinin vaxtları arasında fərqin yaranmasıdır.

Inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatı sahəsinin maliyyələşdirilməsi prosesində iştirak edən maliyyə qurumları arasında aqrar inkişaf banklarının rolu son dövrlərdə artmaqdadır. Bu banklar kənd təsərrüfatı sahəsinin inkişafına yönəlmiş funksiyaların icrası ilə məşğul olurlar və demək olar ki, bütün hallarda dövlət tərəfindən və ya onun fəal maliyyə yardımı hesabına yaradılırlar. Davamlı inkişafın təmin edilməsi birbaşa dövlət dəstəyini və fəal hökumət yardımlarını nəzərdə tutduğu üçün aqrar inkişaf banklarının yaradılması da bilavasitə dövlət himayəsində olmalıdır[3].

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində kənd təsərrüfatı sahəsinin maliyyələşdirilməsində fəal iştirak edən maliyyə qurumlarından biri də kredit kooperativləridir. XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəllərindən etibarən formalaşmağa başlayan bu təşkilatların yaradılmasında əsas məqsəd kəndlilərə birbaşa yaxın olmaq, onların fəaliyyəti üzərində daima nəzarət həyata keçirə bilmək, banklara nisbətən verilən kreditlərin faizlərini aşağı müəyyən etmək və kreditin təminatı üçün təkəcə əmlak deyil, digər girov qəbul etmək və s. olmuşdur. Bu mənada Respublikada sahibkarlığın, xüsusilə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyinin tərkib hissəsi olan sahibkarlığın inkişafına kömək milli fondunun fəaliyyətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Fondun xətti ilə kiçik və orta müəssi-

E.H.Əkbərov: Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması məsələləri

sələrə, o cümlədən ayrı-ayrı fermerlərə güzəştli şərtlərlə ayrılan kreditlərin çox mühüm əhəmiyyəti vardır. Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan istehsal subyektlərinin maliyyələşdirilməsində kredit ittifaqlarının və mikrokredit təşkilatlarının da rolunu xüsusi qeyd etmək olar. Kredit ittifaqları o zaman yaradılır ki, kreditə ehtiyacı olan şəxslərin bankların xidmətlərindən istifadə etmək imkanları olmur və ya bu xidmətlər onlar üçün sərfəsizdir. Belə ki, kredit ittifaqları bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdirlər və bu özünəməxsusluq daha çox onun üzvlərinin idarəetmədə şəxsən iştirak etməsi, əldə olunan gəlirlərin sahibkarlıq fəaliyyətinə yönəldilməsi, qarşılıqlı etimad və mənafe ümumiliyinin olması ilə seçilir.

Kredit ittifaqlarından fərqli olaraq mikrokredit təşkilatları əsasən iri kommersion banklarının və digər humanitar təşkilatların ayrıca bölmələri və törəmə təşkilatları kimi yaradılır və fəaliyyət göstərirlər. Bir sıra təşkilatlar və institutlar mikrokredit xidmətlərinin təchizatçısı kimi fəal rol oynayır. Onları 3 qrupa bölmək mümkündür:

- 1) qeyri-hökumət təşkilatları;
- 2) kredit ittifaqları və kooperativlər;
- 3) kommersion bankları.

Mikrokredit programlarının əksəriyyəti qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən reallaşdırılır. Bura beynəlxalq donor təşkilatlarından yardım alan milli təşkilatlar və digərləri daxildir. Bütün üstünlüklərinə baxmayaraq, qeyri-hökumət təşkilatlarının müştərilərinin sayı bir neçə yüz, bəzi halarda isə 1000-ə qədər olur. Mikrokreditlər verən qeyri-hökumət təşkilatları bank lisenziyası əsasında fəaliyyət göstərmədikləri üçün Mərkəzi Bankın sərt nəzarət tədbirlərindən də kənarda qalırlar.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasında dövlət dəstəyi

Kənd təsərrüfatına dövlət dəstəyi ilbəl artırılır. Dövlət büdcəsinin investisiya bölməsində bu sahəyə ayrılan vəsait ötən illərdən çoxdur.

Respublikamızda həyata keçirilən iqtisadi islahatların tərkib hissələrindən biri də kənd təsərrüfatı və aqrar sənayenin inkişaf etdirilməsidir. Hazırda kənd təsərrüfatı və aqrar sənayenin inkişafı istiqamətində bir sıra tədbirlər həyata keçirilir ki, bunun da ölkəmizin gələcək iqtisadi potensialının artırılmasında mühüm əhəmiyyəti vardır. Təkcə 2016-cı illə 2017-ci ili müqayisə etsək, 2017-ci ildə kənd təsərrüfatı və tikinti funksional bölmələrinə ayrılan investisiya xərclərinin ümumi məbləği 747 milyon manat səviyyəsində olduğu ortaya çıxır ki, bu isə 2016-cı ildəkindən 20 milyon manat çoxdur.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində aparılan tədbirlər sahəsində digər mühüm iqtisadi təminat amili fiskal siyasətdir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasının ən mühüm iqtisadi təminat amillərindən birini təşkil edən dövlət büdcəsi çərçivəsində daha çox dotasiya və subsidiyalardan, digər məqsədli dövlət vəsaitlərindən və yardımlarından geniş istifadə edilir. Kənd təsərrüfatı sahəsinə dövlət yardımları işə müxtəlif kriterilər üzrə aparılır. Həmin kriterilər rolunda kənd təsərrüfatında çalışan işçilərin orta aylıq əməkhaqlarının respublika üzrə orta göstəriciyə və ya sənaye sahəsi üzrə orta göstəriciyə uyğunlaşdırılması (yaxınlaşdırılması), kredit resurslarına və digər bank-maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarının artırılması və s. çıxış edir.

Təcrübələr sübut edir ki, həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə dövlət subsidiyalarının azaldılması və ya tamamilə ləğv edilməsi ona görə hələ də zəruri hesab edilir ki, subsidiyalar son nəticədə davamlı iqtisadiyyatın məqsədləri ilə ziddiyyət təşkil edir. Belə ki, subsidiyalar resurslardan həddən artıq istifadəni gücləndirir və insanların sosial rifahını aşağı salır. Son məhsul üçün qiymət yardımları xüsusilə zərərli hesab edilir. Belə ki, subsidiyalar korrupsiya yaratmasından əlavə, subsidiya alan sektorlarla, almayanlar arasında təfriqə, ziddiyyət də yaradır [9].

Subsidiyaların mənfi cəhətləri ilə bağlı qeyd edilən fikirlərin davamı olaraq bildirmək istərdik ki, kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması məqsədləri baxımından subsidiyaların zərərli təsirlərinin ola bilməsi istisna edilmir. Lakin subsidiyaların iqtisadi və texnoloji inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsi olması faktı da diqqətdən qaçırılmamalıdır. Yəni subsidiyalar daha təmiz və ekologiyaya az zərər yetirən texnologiyaların işlənilməsində böyük yardımçı ola bilər. Bu baxımdan, yanaşdıqda, subsidiyaların kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasına müsbət və mənfi təsirlərinin yekun balansında ikincilərin böyük üstünlük təşkil etmədiyini göstərmək istərdik.

Təhlil göstərir ki, subsidiyalar əsasən 2 mühüm vəzifəni yerinə yetirir:

1) kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalçıların xərclərinin aşağı salınması, onların gəlir səviyyələrinin artırılması, rentabellik səviyyəsinin yüksəldilməsi;

2) kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmnin artırılması, istehsalının genişləndirilməsi. Uzun müddətdir ki, dotasiya və subsidiyalardan kənd təsərrüfatının inkişafında geniş istifadə edilir. ABŞ-da kənd təsərrüfatına ayrılan illik dövlət yardımının məbləği 100-150 milyard dollar çərçivəsindədir. Avropa Birliyi ölkələrində də kənd təsərrüfatının inkişafı üçün ayrılan dotasiya və kompensasiyaların ümumilikdə dövlət yardımının həcmi onların bu sahəyə ayrılan büdcəsinin təqribən yarısını təşkil edir. Avropa Birliyi ölkələrinin iqtisadi siyasət strategiyasında kənd təsərrüfatının tənzimlənməsi və fəal yardım siyasəti həyata keçirilməkdədir.

Qeyd edək ki, hər bir ölkə üçün vergi yükünün yuxarı həddi fərqli olmaqla yanaşı, onun formalaşmasına təxminən eyni amillər, yəni iqtisadiyyatın strukturu, təsərrüfat adət-ənənələri, ölkənin mövcud iqtisadi və siyasi durumu və s. təsir göstərir. İqtisadi

E.H.Əkbərov: Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması məsələləri

təsir vasitəsi hesab edilən vergilər tənzimləmə vasitələri içərisində çox geniş yayılmışdır. Ondan həm dövlət büdcəsinin formalaşdırılması üçün, başqa sözlə fiskal məqsədlərlə, həm də geniş tənzimləyici xüsusiyyətlərinə malik olmaqla bir iqtisadi təsir aləti kimi istifadə edirlər. Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində aparılan tədbirlərə ayrılan dotasiyalar, dövlət büdcəsi və onun hesabına ayrılan güzəştli kreditlər və digər məqsədli dövlət vəsaitlərinin formalaşdırılmasında vergilərin fiskal funksiyasından geniş istifadə edilir, kənd təsərrüfatı istehsal münasibətlərinin tənzimlənməsində və ayrı-ayrı sahələrin iqtisadi inkişaf sürətləri arasında paritetin yaradılmasında vergilərin tənzimləyici funksiyasına mühüm önəm verilir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasında qiymət amilinin rolu

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində aparılan tədbirlər sahəsində istifadə olunan ən mühüm alətlərdən biri kimi qiymət siyasətindən də geniş istifadə olunur. Dövlətin ən mühüm tənzimləyici alətlərindən biri olan qiymət tənzimlənməsinin kənd təsərrüfatı sahəsində geniş tətbiqi burada qiymətlərin tez-tez dəyişilməsi və qeyri-stabil təbiətə malik olması ilə izah edilir. Belə ki, bitkiçilik məhsulları əsasən payızda ucuz, yazda isə baha olur. Bu, kənd təsərrüfatı məhsullarının payızda saxlama kameraları olmadığına və bəzi təbii xüsusiyyətlərlə əlaqədar olaraq, kütləvi şəkildə bazara çıxarılması, aqrar sahədə fəaliyyət göstərən təsərrüfat formalarının banklardan və digər kredit təşkilatlarından aldığı kreditlərin qaytarılması üçün məhsulun satılması zərurətinin yaranması, nəticədə isə təklifin tələbi mövsümi olaraq üstələməsi əsasında qiymətlərin kəskin aşağı düşməsi ilə izah edilir. Bütün bu amillər aqrar sahədə qiymətlərin tamamilə sərbəst bazar prinsipləri əsasında müəyyən edilməsinə heç vəchlə yol verilməməsi fikrini irəli sürməyə imkan verir. Əks təqdirdə, aqrar sahə ilə əlaqəli olan bir çox sferalar öz inhisarçı mövqelərindən istifadə etməklə qiymət dispariteti yarada bilirlər.

Bazar iqtisadiyyatına keçidin bitməsi və davamlı iqtisadi inkişafa keçidlə əlaqədar həm qiymət formaları, həm də qiymətlə bağlı iqtisadi münasibətlər müxtəlif dəyişikliyə məruz qalmışdır. İnzibati amirlik sistemindən bazar iqtisadiyyatına keçid qiymət siyasətinin də kökündən dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır. Qeyd edək ki, bazar iqtisadiyyatına keçidin əsas şərtlərindən biri qiymətlərin liberallaşdırılması olmuşdur, yəni yeni şəraitdə qiymətlər dövlət tərəfindən müəyyən edilmir, tələb-təklif və digər bazar qanunları əsasında formalaşır.

İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq, belə bir fikir yürütmək olar ki, ərzaq məhsullarının qiymətləri üzərində dövlət tənzimlənməsi daim mövcud olmuşdur. Lakin qiymət tənzimlənməsi ayrılıqda deyil, digər tənzim-

ləmə formalarından olan istehsalın bilavasitə tənzimlənməsi (əkin sahəsinin, südlük mal-qaranın sayının tənzimlənməsi, kvota qoyulması), subsidiyalar və kapital qoyuluşunun həyata keçirilməsi, imtiyazlı kreditləşmə və s. birgə yerinə yetirilməsi daha məqsədəuyğun hesab edilmişdir. Kənd təsərrüfatı istehsalının əsasən özəl sektorda həyata keçirilməsinə, sərbəst bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin formalaşdırılmasına baxmayaraq, kənd təsərrüfatı sahəsinə dövlət müdaxiləsi və dövlət tənzimləməsi öz aktuallığını qoruyub saxlamışdır (xüsusilə də qiymət tənzimlənməsi bazar iqtisadiyyatında dövlətin həll etməli olduğu ən ümdə məsələlərdən olduğu bir şəraitdə). Lakin bu zaman dövlət tənzimlənməsi siyasəti ilə sərbəst bazar iqtisadiyyatı qanunları arasında ziddiyyətli məqamlara yol verilməməsi, onlar arasında paritetin təmin olunması, qiymətlərinin tənzimlənməsi bazar mexanizmi prinsiplərinə uyğun həyata keçirilməsi əsas götürülür. Qiymətləri tənzimləməklə dövlət bir tərəfdən, geniş təkrar istehsalın stimullaşdırılmasına və keyfiyyətli məhsul istehsalına yönəlmiş tədbirlər həyata keçirir, digər tərəfdən isə əhalinin aztəminatlı təbəqələrinin iqtisadi maraqlarının təmin olunması və kənd təsərrüfatı istehsalçılarının məhsullarının qiymətlərinin aşağı olması müqabilində kompensasiya alması reallaşdırılır.

Bundan əlavə, dünyanın əksər ölkələrində olduğu kimi kənd təsərrüfatı məhsulları üçün təminatlı qiymətlərin müəyyənləşdirilməsi artıq kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasının zəruri şərtinə çevrilmişdir. “Belə ki, kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətlərinin formalaşmasının tamamilə bazar mexanizminin öhdəsinə buraxılması aqrar sahənin mövcud durumuna mənfi təsir göstərmiş və külli miqdarda vəsait iqtisadiyyatın başqa sahələrinə axmış, nəticədə kənd təsərrüfatının zəruri artım tempi ilə aqrar sahənin davamlı inkişafını təmin etmək mümkün olmamışdır” [1].

Iqtisadi ədəbiyyatlarda qiymətin müxtəlif növləri fərqləndirilir ki, onların ümumiləşdirilməsi əsasında aşağıdakı təsnifatı vermək olar:

- a) topdansatış qiymətləri;
- b) pərakəndəsətış qiymətləri;
- c) tədarük qiymətləri;
- d) müqavilə qiymətləri;
- e) imtiyazlı qiymətlər;
- f) sərbəst qiymətlər və bazar qiymətləri.

Qeyd olunan qiymət növləri arasında təqdim edilən imtiyazlı qiymətlər adı altında dövlətin güzəşt müəyyən etdiyi qiymət növləri ümumiləşdirilmişdir. Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində aparılan tədbirlər sahəsində ən mühüm aləti kimi həmin qiymət növləri geniş yayılmışdır. Bu qiymətlər, adətən, dövlətin müəyyən etdiyi şərtlər daxilində tətbiq edilir və istehsalçılara müxtəlif güzəştlər müəyyən edir.

Məqsədli qiymətlərin istifadəsinə sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymət paritetinin saxlanılmasının təmin edilməsi, vergilərin ödənilməsi, digər ödənişlərin həyata keçirilməsi, kreditlərin qaytarılmasına görə yaranan xərclərin örtülməsi, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin əldə etdikləri gəlirlərin iqtisadiyyatın digər sahələrindəki səviyyəyə yaxınlaşdırılması və digər məqsədlərə yol verir [6]. Məqsədli qiymətlərin əsasında təminatlı (müdafiə), girov, tövsiyə olunan qiymətlər, həmçinin astana qiymətləri (gömrük rüsumlarının təyin olunması üçün) işlənilib hazırlanmasını tövsiyə edir. Ümumiyyətlə, bazar münasibətləri şəraitində kənd təsərrüfatında qiymətin əmələ gəlməsi mexanizmi vahid sistem təşkil etməli, onun baza elementi kimi məqsədli qiymətlər çıxış etməli və qiymət sisteminin digər elementləri məqsədli qiymətlərin əsasında formalaşdırılmalıdır [4].

Qiymət tənzimlənməsi ilə bağlı qeyd edilənləri ümumiləşdirərək bildirmək istərdik ki, bazar münasibətləri şəraitində kənd təsərrüfatı sahəsində istehsalın aşağı düşməsinin qarşısını almaq, kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasına nail olmaq və aqrar bazarın davamlı strukturunu formalaşdırmaq, kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətinin səviyyəsini inflyasiya tempindən, sənaye mənşəli məhsulların qiymətlərinin artım səviyyəsindən qorumaq üçün imtiyazlı qiymətlərə vaxtaşırı baxılması və təkmilləşdirilməsi daha məqsədəuyğundur. Başqa sözlə desək, qiymətlərin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi həm istehsalçılar üçün stimulyar yaradır, həm də geniş təkrar istehsalın həyata keçirilməsinə imkan verir ki, bu da yekunda kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasına şərait yaradır.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində aparılan tədbirlər sahəsində ən mühüm iqtisadi təminatlarından birini də, dövlət tərəfindən həyata keçirilən maliyyələşmələr və dövlət yardımları təşkil edir.

Dövlət dəstəyi olmadan kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasını təsəvvür etmək çox çətinidir. Buna bariz nümunə kimi kənd təsərrüfatı sahəsində çalışan fermerlərin fəaliyyətinə dövlət dəstəyi məqsədlə yaradılan və ölkə Prezidentinin 19 dekabr 2018-ci il tarixli sərəncamı ilə qüvvəyə minən fərmanı göstərmək olar. Məhz bu fərmandan irəli gələn məsələlərin tərkib hissəsi kimi ayrı-ayrı regionlarda fermerlərin kənd təsərrüfatı texnikasına təlabatının ödənilməsində mühüm addımlar atılmış, eyni zamanda onlara güzəştli şərtlərlə aqrotexniki xidmətlər göstərilmişdir.

Ümumilikdə, dövlət dəstəyi müxtəlif istiqamətlərdə ola bilər. İqtisadi dəstək proqramının əsas elementləri kimi qiymət tənzimlənməsi və rentabellik səviyyəsinin dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş minimum həddə saxlanılması çıxış edir. Rentabellik səviyyəsinin saxlanılması ilə, bir tərəfdən, kənd təsərrüfatı sahəsində məhsul istehsal-

çılarının stabil inkişafına şərait yaradılır, digər tərəfdən isə aqrar sahədə istehsal olunan məhsulların aşağı qiymətə satılmasına görə onların yüksək rəqabətliliyi təmin olunur. Lakin bir sıra mütəxəssislər rentabellik səviyyəsinin təmin olunması ilə yanaşı, istehsalın həcmində də məhdudiyyətlərin qoyulması təklifini irəli sürmüşlər. İstehsal həcmində tənzimlənmədiyi təqdirdə, istehsal artıqlığının yaranması və qiymətlərin aşağı düşməsi riskləri meydana gələ bilər [7].

“Respublikada regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nda kənd təsərrüfatının regional inkişafına dair bir sıra tədbirlər yer almışdır. Həmin proqramlar məqsədli xarakter daşımaqla ayrı-ayrı kənd təsərrüfatı sahələrində (əkinçilik, pambıqçılıq, taxılçılıq, çayçılıq, tütünçülük, üzümçülük və s.) inkişaf proqramlarından tutmuş aqrar sahədə kənd təminatına, kənd təsərrüfatı xəstəliklərinə qarşı mübarizəyə, kəndli (fermer) təsərrüfatlarının, ailə təsərrüfatlarının inkişafına, kəndin sosial inkişafına, infrastrukturun qurulmasına, maddi-texniki təminatla qədər geniş spektrli məsələlər, onların həlli üçün tələb olunan maliyyə vasitələrinin həcmi öz əksini tapmışdır.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasının iqtisadi təminatları sırasında dövlətin planlaşdırma fəaliyyətinin rolu da mühüm əhəmiyyətə malikdir. Qeyd edək ki, inzibati-amirlik sistemindən imtina edilməsi ilə, onun səciyyəvi cəhətlərindən və əsas atributlarından da birdəfəlik imtina edilmişdir. Sovetlər İttifaqının süqutundan sonra digər postsovet ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycan da direktiv planlaşmadan imtina edilmişdir. Lakin planlaşmadan tamamilə imtinanı düzgün hesab etmək olmaz. Əlbəttə ki, burada söhbət direktiv deyil, iqtisadi inkişaf planlarından, eləcə də indikativ planlardan gedir. Başqa sözlə, inkişaf planlarının köməyi ilə yaxın bir neçə il üçün dövlət siyasətinin prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirilir, ölkənin milli mənafeyi üçün mühüm hesab edilən sahələrə ayrılacaq yardımların, ediləcək güzəştlərin həcmi dəqiqləşdirilir, bununla da əldə olunacaq nailiyyətlər qabaqcadan göz önünə alınır.

Ölkənin vahid iqtisadi inkişaf planının tərkib hissəsi kimi kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində inkişaf planının hazırlanaraq həyata keçirilməsi, xüsusilə əhəmiyyətlidir. Həmin planın ayrı-ayrı müddələrinin reallaşdırılması kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində təmin edilə bilər.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasının ən mühüm iqtisadi şərtlərindən biri inkişaf etmiş infrastrukturun mövcud olması, onun daim təkmilləşdirilməsi və kənd təsərrüfatının inkişafı ilə yaxından uzlaşdırılmasıdır. İnfrastruktur bilavasitə istehsal prosesində iştirak etməsə də, son məhsulda, onun səmərəliliyində və rentabelliyyində böyük xüsusi çəkiyə malikdir. Ona görə də kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində gedən yol, məhz yüksək səviyyəli infrastruktur sahələrinin yaradılmasından keçir.

E.H.Əkbərov: Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması məsələləri

Kənd təsərrüfatında infrastrukturun çox rəngarəng növlərindən istifadə olunur. Burada istifadə edilən infrastruktur növlərinə bütün nəqliyyat infrastrukturu və elektrik enerjisi ötürücüləri, aqroservislər, təchizat, tədarük, satışla məşğul olan müəssisələr, rabitə xidmətləri, məhsulun saxlanması üçün anbarlar, buxanalar, su təchizatı və meliorasiya sahələri və s. aiddir. Infrastruktur obyektləri içərisində ən mühüm paya malik olan sahələrdən biri emal sahələridir. Adətən məhsulun ilkin emalı təsərrüfatların özlərində aparılır. Bura məhsulun təmizlənməsi, sortlaşdırılması, qablaşdırılması, qurudulması və s. daxildir. Lakin məhsulun sonrakı emal proseslərinin düzgün təşkil edilməməsi, son nəticədə məhsul itkisinə gətirib çıxarır.

Kənd təsərrüfatı istehsalının sığortalanması da kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində və dövlətin iqtisadi təsir rıçaqlarının zəruri hesab edilən obyektlərindən biridir. Belə ki, kənd təsərrüfatına təbii hadisələrin təsiri güclü olduğu üçün sığortalanmaya da ciddi ehtiyac hiss edilir. Kənd təsərrüfatı məzmun etibarilə nisbətən riskli sahələr kateqoriyasına daxil olduğuna görə dövlət istehsal vahidlərinin risk səviyyəsinin müxtəlif vasitələrlə kompensasiyalaşdırılması və sığortalanması funksiyasını öz üzərinə götürmək məcburiyyətində qalır.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılması istiqamətində təminat amilləri sırasında xarici iqtisadi əlaqələr geniş yer tutur. Ərzaq bazarının xarici müdaxilədən qorunması davamlı kənd təsərrüfatının yaradılmasının və inkişafının zəruri şərtlərindən hesab edilir. “Ərzaq bazarını mənfi təsirlərdən qorumaqla yanaşı, ölkənin iqtisadi potensialından mümkün qədər geniş və səmərəli istifadə etmək və daxili bazarda milli məhsul və xidmətlərin bolluğunu yaratmağa nail olunmalıdır” [2]. Həqiqətən də, qloballaşmanın ümumdünya və regional səviyyədə inkişaf etdiyi hazırkı dövrdə yalnız qapalı əsaslar üzərində davamlı kənd təsərrüfatı formalaşdırmaq və inkişaf etdirmək məntiqli görünür. Bunun üçün daxili bazarı keyfiyyətli ərzaq məhsulları ilə təmin edən idxal strukturları ilə ixrac potensialı böyük olan ayrı-ayrı istehsal sahələri arasında optimal tarazlıq tapılmalıdır. Bir sözlə, davamlı inkişafın təmin olunması təkcə ixracın artmasını və bütün növ ərzaq məhsullarına tələbatın yalnız yerli istehsalçıların hesabına ödənilməsini deyil, eyni zamanda böyük kapital qoyuluşu və texnoloji yeniliklər tələb edən və maya dəyəri qəbul edilmiş orta istehsal normalarından yüksək olan məhsulların idxalını şərtləndirir. Daxili bazarın qorunmasını hər bir sivil dövlətin müqəddəs borcu hesab edilir və müasir dövrdə bazar uğrunda mübarizənin kəskin xarakter aldığı üçün burada yaxşı düşünülmüş sistemlərə, iqtisadi mexanizmlərə ehtiyac vardır. Qanunvericilik qaydasında milli iqtisadiyyatın stimullaşdırılmasının prinsiplial istiqamətlərinin müəyyən edilməsi vacibdir [8].

Qeyd edək ki, kənd təsərrüfatı sahəsində xarici iqtisadi əlaqələrin dövlət müdaxiləsi yerli istehsalçıların öz məhsullarını ixrac etmələrinə stimulyar yaradır, ixracla məşğul

olanlara güzəştli bank kreditləri verilir və həmin kreditlər Mərkəzi Bankın aşağı faizli yenidən maliyyələşmə dərəcəsi ilə kompensasiya edilir, kənd təsərrüfatında istehsal olunan məhsullar ixrac vergi və rüsumlarından azad olunur, digər tərəfdən isə, yerli istehsalçıların maraqlarının mühafizəsi üçün idxal siyasətində sərt tədbirlər görülür, idxal nəzarəti gücləndirilir və s. tədbirlər həyata keçirilir. Lakin idxalın həddən artıq məhdudlaşdırılması və ya yüksək gömrük rüsumlarının təyin olunması, sonda yerli istehsalçıların daxili bazarı aşağı keyfiyyətli məhsullarla doldurmasına, əhəlinin seçim imkanlarının azaldılmasına gətirib çıxara bilər.

İxracın lisenziyalaşdırılması metodundan o zaman daha çox istifadə edilir ki, ixrac lisenziyası tətbiq olunan məhsul növləri ilə daxili tələbat tam ödənilir. Ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi baxımından, bu addım çox əhəmiyyətli hesab edilir.

Gömrük rüsumları metodunun həm fiskal, yəni büdcənin gəlir hissəsinin formalaşdırılması, həm də tənzimləyici funksiyası vardır. Məsələn, ayrı-ayrı məhsulların idxal və ya ixracının tənzimlənməsi məqsədilə müxtəlif gömrük güzəştləri tətbiq edilir və ya gömrük rüsumlarından tamamilə azad edilir.

Qeyri-tarif metodlarından isə tarif metodunun səmərəli olmadığı hallarda istifadə olunur. Bunun üçün kvotalar təyin edilir, ixrac əməliyyatlarına başlayan şirkətlər bəzi növ vergilərdən azad edilir və digər qeyri-tarif tədbirləri istifadə edilir.

Qeyd edək ki, aqrar sahədə istehsal olunan məhsulların ölkəyə idxalının məhdudlaşdırılmasının (idxalın restriksiyası – məhdudlaşdırılması) aqrar sahənin davamlı inkişafına mühüm təsiri vardır. Belə ki, qlobal anlamda götürdükdə, daha açıq xarici ticarət siyasəti, yəni idxal və ixrac üçün daha aşağı faizli gömrük rüsumlarının tətbiqi və digər məhdudiyyətlərin az istifadə edilməsi, adətən davamlı inkişaf üçün müsbət amil kimi xarakterizə edilir. Bunun səbəbi kimi açıq xarici ticarət siyasətinin, istehsalın iqtisadi prinsiplərə və rəqabət şərtlərinə uyğun olaraq qurulmasına imkan verə bildiyi göstərilir. Lakin hesab edirik ki, azad ticarət ümumilikdə iqtisadi artıma və səmərəliliyin yüksəldilməsinə nə qədər müsbət təsir göstərsə də, sosial ədalətliyə bir o qədər neqativ təsir göstərmək imkanına malik olur. Bu cür siyasətin ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı problemlər yaratması da istisna edilmir. Belə ki, sərbəst ticarət siyasəti zəngin və sənayeləşmiş ölkələrin öz keyfiyyətsiz mallarını kasıb və zəif inkişaf etmiş ölkələrə ixrac etməsinə əlverişli şərait yaradır.

Buna baxmayaraq, davamlı inkişafın meydana gəlməsi ilə artıq xarici ticarət siyasətində də müəyyən dəyişikliklər baş verməyə başlamışdır. Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya və davamlı inkişafın əsas tələbləri ticarətin liberallaşdırılmasını zəruri edir. Əks təqdirdə, hər bir ölkə öz əhəlinin ehtiyaclarını ödəmək üçün tələb olunan bütün zəruri ərzaq və qeyri-ərzaq məhsullarını respublika daxilində istehsal etməyə məcbur olacaqlar. Bu isə beynəlxalq əmək bölgüsü baxımından, eyni zamanda davamlı inkişaf baxımından səmərəli hesab edilə bilməz.

Nəticə

Ölkədə həyata keçirilən aqrar islahatlar bu sahədə əlverişli bazar mühiti yaradıb və öz növbəsində biznes fəallığını artırır. Bu işə özünü həm bu sahədə artan işçilərin sayında, həm də bu sahəyə yatırılan investisiya vəsaitlərinin məbləğinin yüksəlməsində göstərir. Respublikamızda yerli istehsalın artması və məhsulların rəqabət qabiliyyətliliyinin yüksəlməsi öz növbəsində ölkədə ərzaq məhsulları ilə özünü təmin etmə səviyyəsini də artırmışdır.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının gücləndirilməsi zəruriliyi ilə əlaqədar irəli sürülən fikirlərə əsaslanaraq, belə nəticəyə gəlmək olar ki, kənd təsərrüfatı ölkə iqtisadiyyatının spesifik sahələrindən biri olduğuna görə, iqtisadi siyasətinin başlıca prinsiplərinin və istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi zamanı bu sahənin özünəməxsus xüsusiyyətləri mütləq nəzərə alınmalıdır.

Bu sahənin maliyyələşməsi sahəsindəki təhlillər onu deməyə əsas verir ki, kənd təsərrüfatında kreditləşdirmə funksiyasını yerinə yetirən xüsusi kredit təşkilatı olan aqrar bankların yaranmasına ehtiyac vardır. Aqrar banklar ixtisaslaşmış kredit təşkilatları olduqlarına görə, onlar bu işin öhdəsindən daha yaxşı gələ və bu sahənin təbii-spesifik xüsusiyyətlərini daha yaxından nəzərə ala bilirlər. Bu bankların yaradılması üçün dövlət tərəfindən müəyyən güzəştlərin verilməsi və lazımi şəraitin yaradılması da vacib məsələlərdəndir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları bazarının inkişafı və ixrac potensialının artırılmasını təmin etməyin ən mühüm vasitələrindən biri də elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin tez bir zamanda istehsalata tətbiqidir. Yeniliklərin kənd təsərrüfatı subyektlərinə çatdırılması funksiyasını informasiya-konsultasiya mərkəzləri yerinə yetirməlidir. Fermerlər üçün nə istehsal etmək sualının cavabı çox mühüm olduğuna görə, bazar konyunkturu (tələb, təklif, qiymət və s.) barədə operativ informasiyalara malik olmaq çox əhəmiyyətlidir. Bunun üçün vahid informasiya infrastrukturunun yaradılması zəruridir.

Ölkədə qida məhsullarının satışını həyata keçirən bir sıra şəbəkələr olsa da, hələ də lazımi səviyyədə deyildir. Bu sahəyə dövlət dəstəyini nəzərə alsaq, Dövlət Aqrar Ticarət Şirkəti və onun layihəsi olan "Kənddən Şəhərə" mağazalar şəbəkəsinin fəaliyyətini qeyd etmək olar. Eyni zamanda Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin təşəbbüsü ilə keçirilən kənd təsərrüfatı məhsullarının satış yarmarkaları da bu sahədə qiymətlərin tənzimlənməsi siyasətinə xidmət edir. Fikirimizcə, kənd təsərrüfatı məhsullarının ticarətini həyata keçirən qurumların sayının artırılmasına ehtiyac vardır.

Deyilənləri ümumiləşdirərək bu qənaətə gəlmək olar ki, aqrar sahənin davamlı inkişafı onun iqtisadi təminat amillərinin tam formalaşdırılması ilə birbaşa asılıdır təşkil edir. Ona görə də davamlı inkişafın formalaşdırılması və səmərəli dövlət tənzimlə-

məsi mexanizminin qurulması zamanı hüquqi bazanın nə qədər yetərli olmasına bax-mayaraq, iqtisadi amillər mütləq nəzərə alınmalıdır.

Daxili bazarın qorunmasını hər bir sivil dövlətin müqəddəs borcu hesab edilir və müasir dövrdə bazar uğrunda mübarizənin kəskin xarakter aldığı üçün burada yaxşı düşünülmüş sistemlərə, iqtisadi mexanizmlərə ehtiyac vardır.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, A.F. Kənd təsərrüfatı məhsulları qiymətlərinin tənzimlənməsinin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində rolu / AzETKTI və TI-nun elmi əsərləri, 4 hissəli, IV h., Bakı: El-Alliance, 2004, s. 17-28, s. 26;
2. Hüseynov, M.C. Dayanıqlı aqrar sahənin formalaşdırılmasının aktual problemləri / AzETKTI və TI-nun elmi əsərləri, 4 hissəli, IV h., Bakı: El-Alliance, 2004, s. 95-109, s. 108;
3. Rüstəmov, R.M. Aqrar sahədə davamlı inkişafın formalaşması məsələləri // Azərbaycan Aqrar Elmi, 2006, № 2, s. 182-186;
4. Xeyirxəbərov, I.M. Bazar münasibətləri şəraitində kənd təsərrüfatında qiymət sistemi: Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılması və iqtisadi səmərəliliyin yüksəldilməsi / AzETKTI və TI-nun əsərlərinin tematik məcmuəsi. Bakı: 2000, s. 117-119;
5. Некоторые актуальные вопросы аграрной политики России/Под ред. Е. В. Серова. М.: ИЭПП, 2000, 160 с.с. 49;
6. Попов, Н. А. Экономика сельскохозяйственного производства, с основами рыночной агроэкономики и сельского предпринимательства. М.: ТАНДЕМ, 1999, 352 с. 266;
7. Эпштейн, Д. Б. Составляющие социально-экономической эффективности и государственной поддержки сельского хозяйства / Государственное регулирование сельского хозяйства: концепции, механизмы, эффективность. Никоновские чтения–2005. М.: ИЭПП, 2005, с.18-24. 18;
8. Самедзаде, З. А. Этапы большого пути - Экономика Азербайджана за полвека, её новые реалии и перспективы. Баку: Нурлар, 2004, 936 с.850;
9. Finance for sustainable development. Proceedings of the Fifth Expert Group Meeting on Finance for sustainable development. Nairobi. Kenya. 1-4.